

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

การใช้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ของเกษตรกรในอำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

**The Utilization of Agricultural Technology Transfer and Service Center of
Farmers in Sopmoei District, Maehongson Province.**

ปารชญา พิสุต (Parachaya Pisut) * บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan) **

สินีนุช ครูทเมือง แสนเสริม (Sineenuch Krutmuang Sanserm) ***

บทคัดย่อ

การศึกษาการใช้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล(สบกต.)ของเกษตรกรในอำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร 2) ระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์และระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของสบกต. 3) ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของสบกต. 4) สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้บริการงานสบกต.

ประชากรคือเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอสมเด็จ จำนวน 6,867 คน กำหนดขนาดตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้จำนวน 267 คน สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการจัดอันดับ

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 37.77 ปี เป็นชาวพื้นเมือง จบการศึกษา ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ประสิทธิภาพด้านการเกษตรเฉลี่ย 10.03 ปี เคยติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่การเกษตร 1-2 ครั้งต่อปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 9.01 ไร่ รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน 41,771.54 บาทต่อปี มีการเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง เห็นว่ากิจกรรมมีประโยชน์และความน่าสนใจอยู่ในระดับมาก มีความพึงพอใจในด้านสถานที่และการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย ปัญหาในการใช้บริการคือ แปลงสาธิตมีน้อย กิจกรรมไม่หลากหลาย ข้อมูลข่าวสาร/ข้อมูลวิชาการไม่เป็นปัจจุบัน ไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาคือใช้เทคโนโลยีช่วยในการบริการข้อมูลข่าวสาร เพิ่มแปลงสาธิตและกิจกรรมให้มากขึ้น จัดให้มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำสบกต.

คำสำคัญ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(สบกต.)ในอำเภอสมเด็จ
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

* นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช nattikant_ag28@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช tukstou@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study the use of service at the Sub-District Agricultural Technology Transfer and Service Center of farmers in Sopmoei District, Maehongson Province regarding (1) basic individual and socio-economic circumstance of farmers (2) level of activity participation, level of benefit, level of interestingness of farmers toward activity of the Center 3) satisfaction of farmers towards operation of the Sub-District Agricultural Technology Transfer and Service Center (4) problems and suggestions for rendering service by the Sub-District Agricultural Technology Transfer and Service Center.

Population was a number of 6,867 farmers in the area of Sopmoei District. With calculation, a number of 267 samples were found by accidental random sampling, Data was compiled by an interview form. Statistics used included frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean, standard deviation and ranking.

Results of the research indicated most of the farmers were native male with the average age at 37.77 years. They were educated at lower primary level (Prathom 4). Their average experience in agriculture was 10.03 years. One or two times a year, they contacted with agricultural extension agents. Their average agricultural area was 9.01 rai. The average annual income of household was 41,771.54 baht. Their participation in activity was at medium level. According to their opinions, the advantage of activity and interestingness were at high level. However, satisfaction over location and operation was at low level. Problems when using service were; a few demonstration patches, activities were not diverse, news/information/academic information was not up-to-date, and staff was not around to station. To solve the problems, they suggested information technology be used for information service, more demonstration patches, more diverse activities, the Center staff should always be around.

Keywords: Sub-District Agricultural Technology Transfer and Service Center, Sopmoei District, Maehongson Province

* นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช nattikant_ag28@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช bumpen.keo@stou.ac.th

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช tukstou@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

บทนำ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับมอบหมายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(สบกต.) ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 เพื่อเป็นศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรท้องถิ่น และเกษตรกร ในการพัฒนาการเกษตรและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดทิศทางการพัฒนาและกำหนดโครงการกิจกรรมด้วยตนเอง โดยปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับพื้นที่ให้เกิดการบูรณาการ สามารถให้บริการแก่เกษตรกรที่จุดเดียวเพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพชุมชนและเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อขยายผลให้สอดคล้องกับแผนบริหารการพัฒนาในการกระจายอำนาจสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น พร้อมทั้งมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วมอันเป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ที่ต้องการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจึงเป็นศูนย์บริการ แลกเปลี่ยน เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลความรู้ และเทคโนโลยีด้านการเกษตร ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมและดำเนินกิจกรรมการทดสอบเทคโนโลยีชุมชน การสาธิตต้นแบบเชิงผสมผสานกิจกรรมการเกษตร และการสาธิตนำร่องเชิงการผลิตทางการเกษตรเฉพาะด้าน พร้อมทั้งสร้างชุมชนเครือข่ายพัฒนาการเกษตร ให้สามารถนำไปปรับใช้ในไร่นาได้อย่างเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่มีการเชื่อมโยงการปฏิบัติงาน ระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กร แกนนากลุ่มอาชีพ และหน่วยงานต่างๆ ในลักษณะบูรณาการ และสอดคล้องกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญผลักดันศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2545)

จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จำนวน 35 ศูนย์ และในส่วนของอำเภอสบเมยมีจำนวน 6 ศูนย์ ครอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบล ได้แก่ตำบลแม่คะตวน ตำบลแม่สวด ตำบลสบเมย ตำบลแม่สามแลบ ตำบลป่าโปง และตำบลกองก้อย (สบกต.) ทั้ง 6 ตำบลรับผิดชอบหมู่บ้านจำนวน 58 หมู่บ้าน เพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรในแต่ละตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์วางแผน แก้ไขปัญหา พร้อมทั้งพัฒนาด้านการเกษตรด้วยตนเอง และจัดให้มีการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม ฐาน ให้คำแนะนำ หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันเรียนรู้ และพัฒนาอาชีพ หรือการแก้ไขปัญหาเปิดบริการให้เกษตรกรในด้านต่างๆ ดังนี้ การให้คำปรึกษา/คำแนะนำ การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่/เอกสารคำแนะนำ การให้บริการวินิจฉัยศัตรูพืช วิเคราะห์ดิน การจดทะเบียนต่างๆ ฯลฯ รับเรื่องปัญหาทางการเกษตรและร่วมในการให้บริการทางการเกษตร การสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อการเรียนรู้ (กรณีที่มีโครงการสนับสนุน)

อำเภอสบเมยได้ดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรมาเป็นระยะเวลานานและมีแนวคิดในการพัฒนางานศูนย์ให้ดียิ่งขึ้น แต่ในการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์จำเป็นต้องมีแนวทางในการวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด การวางแผนงานในการดำเนินงานจำเป็นต้องมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของศูนย์ฯ เพื่อประกอบการตัดสินใจ ดังนั้นจึงควรที่จะศึกษาการใช้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนปัญหาและแนวทางแก้ไขในการดำเนินงาน เพื่อเป็นประโยชน์แก่คณะทำงาน เจ้าหน้าที่และเกษตรกรที่รับ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

บริการจากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทั้งภายในอำเภอสมเด็จ และที่อื่นๆ พร้อมทั้งหน่วยราชการต่างๆที่เกี่ยวข้องสามารถนำงานวิจัยนี้ไปพัฒนาปรับปรุงเพื่อการบริหารงานที่เกี่ยวข้องให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร (2)ระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์และระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (3)ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(4)สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้บริการงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรคือเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับสำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จำนวน 6,867 คน คำนวณตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้จำนวน 267 คน สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามแบบปลายปิด และปลายเปิดโดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ (1) ข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ทางด้านสังคม เศรษฐกิจของเกษตรกร (2)ข้อมูลทางด้านกายภาพของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(3) ข้อมูลทางด้านความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและ(4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการให้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน นำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนมีนาคม 2556 จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ

ผลการวิจัย

ข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

ผลการวิเคราะห์สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรที่มีผลต่อการให้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.90 เป็นเพศชายมีอายุเฉลี่ย 37.77 ปี ร้อยละ 57.68 เป็นชาวพื้นเมือง ร้อยละ 40.45 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ด้านการเกษตรเฉลี่ย 10.03 ปี ร้อยละ 33.33 แรงงานส่วนใหญ่ในครัวเรือนจะเป็นเพศชาย จำนวน 1-2 คน ร้อยละ 73.03 เพศหญิงจำนวน 1-2 คน ร้อยละ 57.68 ที่ตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ร้อยละ 94.40 ไม่ได้เป็นอาสาสมัครและผู้นำชุมชน การสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรพบว่าเฉลี่ย 1.88 ครั้งต่อปี เกษตรกรร้อยละ64.76 เป็นกลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ถือครองที่ดินเฉลี่ย 9.01 ไร่และมีโฉนดที่ดินน้อยกว่า 5 ไร่ แบบสปก.มีจำนวนน้อยกว่า 5 ไร่ แบบ นส.3 มีจำนวนน้อยกว่า 5 ไร่และไม่มีเอกสารสิทธิ์มีจำนวน 5-10 ไร่

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรร้อยละ 46.40 มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยกว่า 5 ไร่ ส่วนใหญ่ปลูกข้าวจำนวน 3-5 ไร่ ปลูกพืชไร่จำนวน 3-5 ไร่ และปลูกพืชผักจำนวน 6 ไร่ขึ้นไป เฉลี่ยรายได้ของครัวเรือนปี 2555 เฉลี่ย 41,771.54 บาท ร้อยละ 59.20 ได้รับเงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และเฉลี่ยมีหนี้สิน 29,121.72 บาท

ระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์และระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ผลการวิเคราะห์การเข้าร่วมกิจกรรมศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีการเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลอยู่ระดับมาก ($\bar{X} = 3.41$) โดยมีการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้จากแปลงสาธิต การรับบริการทางการเกษตร การเข้ารับการอบรมที่ศูนย์จัดขึ้นตามลำดับ ด้านประโยชน์ของกิจกรรมพบว่าเกษตรกรเห็นว่าการกิจกรรมของศูนย์มีประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.41$) โดยให้ลำดับความสำคัญประโยชน์ คือการเข้ารับการอบรมที่ศูนย์จัดขึ้น การเข้าร่วมศึกษาดูงานและการเข้าไปศึกษาเรียนรู้จากแปลงสาธิตของศูนย์ตามลำดับ ด้านความน่าสนใจของกิจกรรมของศูนย์พบว่าเกษตรกรให้ระดับความน่าสนใจกิจกรรมของศูนย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$) โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจคือ การเข้าร่วมศึกษาดูงาน การเข้าไปศึกษาเรียนรู้จากแปลงสาธิตของศูนย์และการเข้ารับการอบรมที่ศูนย์จัดขึ้นตามลำดับ

ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบลพบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจที่ศูนย์มีการพัฒนาและปรับปรุงการให้บริการให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) มีความพึงพอใจต่อความน่าสนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ของจุดสาธิต ความถูกต้องแม่นยำเชื่อถือในความรู้ทักษะวิชาการของคณะกรรมการ/วิทยากรของศูนย์ อยู่ในระดับน้อย และมีความพึงพอใจในความเหมาะสมของสถานที่ตั้ง ความสะดวกความสะอาดของที่ทำการศูนย์ ความทันสมัยเป็นปัจจุบันของเอกสารวิชาการ ความเพียงพอของข้อมูลข่าวสาร เอกสารวิชาการที่ใช้เผยแพร่อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.70$) ตามลำดับ ส่วนความพึงพอใจด้านบุคลากรและการให้บริการของศูนย์พบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.74$) เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจทักษะการสื่อสารของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ (พูดชัดเจน สื่อสารเข้าใจ) ความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความกระตือรือร้นเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความมีน้ำใจเอื้ออารีของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความสุภาพของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ความน่าเชื่อถือบุคลากรภาพความรู้ความสามารถของวิทยากรเหมาะสมกับการเป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี ความรวดเร็วในการให้บริการของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความเหมาะสมในการแต่งกายของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการตามลำดับ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้บริการงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี
การเกษตรประจำตำบล

จากการศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้บริการงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้ผลการศึกษา ดังนี้ ด้านอาคารสถานที่พบว่ามีปัญหาเรื่องสถานที่คับแคบ บ้านเรือนของเกษตรกรตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์ฯ ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหา คือ จัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการให้บริการและจัดให้มีเจ้าหน้าที่จากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลไปให้บริการคำแนะนำปรึกษาตามหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล

ด้านข้อมูลข่าวสาร/ข้อมูลวิชาการ พบว่าข้อมูลข่าวสารไม่เป็นปัจจุบัน ข้อมูลทางการเกษตรไม่ครอบคลุมทุกด้านและไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร แนวทางแก้ไขปัญหาคือ จัดให้มีข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเวลาและเหตุการณ์ครอบคลุมการเกษตรทุกด้านอย่างเพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร ควรมีการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามามีส่วนช่วยในการให้บริการข้อมูลข่าวสาร

ด้านบุคลากร พบว่ามีปัญหาเรื่องบุคลากรไม่เพียงพอ บางครั้งไม่มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำศูนย์และบุคลากรบางคนขาดความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเกษตรแนวทางแก้ไขปัญหาคือควรจัดหามูลค่าการคอยให้บริการให้เพียงพอต่อจำนวนของผู้ใช้บริการ จัดให้มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่ประจำศูนย์ฯ เพื่อคอยให้บริการคำปรึกษาแก่เกษตรกร และควรมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เพื่อให้มีความรู้สามารถตอบคำถามเกษตรกรได้อย่างถูกต้อง

ด้านการให้บริการงานศูนย์ พบว่ามีปัญหาเรื่อง มีแปลงสาธิตน้อยและกิจกรรมที่จัดไว้ในแปลงสาธิตไม่หลากหลาย แนวทางการแก้ไขปัญหาคือจัดให้มีแปลงสาธิตเพิ่มมากขึ้นและมีกิจกรรมสาธิตในแปลงที่หลากหลายเพื่อให้เกษตรกรสามารถศึกษาเรียนรู้ด้านการเกษตรได้ทุกเรื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการทราบถึงระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์และระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมโดยการเรียนรู้จากแปลงสาธิตและรับบริการข้อมูลข่าวสาร ความรู้ วิชาการจากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล รวมถึงการเข้าร่วมการอบรมที่ศูนย์ฯ จัดขึ้น เพื่อพัฒนาปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการประกอบ อาชีพการเกษตร โดยเห็นว่ากิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีประโยชน์อยู่ในระดับมาก เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญของการเข้าร่วมการอบรมที่ศูนย์ฯ จัดขึ้น เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาเรียนรู้จากแปลงสาธิตของศูนย์ฯ การรับบริการทางการเกษตร การรับบริการข้อมูลข่าวสาร ความรู้ วิชาการจากศูนย์ฯ การจัดเวทีชุมชน การจัดนิทรรศการ และการรับบริการการรับรองข้อมูลจามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ รัตนะ สวัสดิ์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล บางชนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากข้อมูลในระดับน้อยมาก แต่มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในระดับปานกลาง ทั้งนี้เกษตรกรให้ความน่าสนใจของกิจกรรมอยู่ในระดับมาก จากการศึกษาดูงาน การเข้าไปศึกษา

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

เรียนรู้จากแปลงสาธิตของศูนย์ฯ การเข้ารับการอบรมที่ศูนย์ฯ จัดขึ้น การจัดแสดงนิทรรศการและการจัดทำเวทีชุมชน การรับบริการทางการเกษตร การรับบริการข้อมูลข่าวสารความรู้วิชาการจากศูนย์ฯ และการรับบริการรับรองข้อมูลของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบลตามลำดับ จะเห็นได้ว่าเกษตรกรสนใจในเรื่องของการเข้าร่วมศึกษาดูงาน เนื่องจากได้รับประสบการณ์และความรู้ที่หลากหลายรวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อที่จะได้นำมาพัฒนางานทางด้านการเกษตรของตนเอง

จากข้อมูลผลการศึกษาดังกล่าวโดยรวมพบว่าเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมมาก และเห็นว่า กิจกรรมของศูนย์ฯ มีประโยชน์และความน่าสนใจมากเช่นกันแต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยโดยละเอียดแล้วพบว่าความสัมพันธ์ของข้อมูลไม่สัมพันธ์กัน เพราะเกษตรกรเห็นว่ากิจกรรมมีประโยชน์และความน่าสนใจมากแต่กลับมีการเข้าร่วมกิจกรรมน้อย เนื่องจากกิจกรรมบางประเภทมีการใช้งบประมาณสูงในการให้บริการแก่เกษตรกร จึงให้บริการแก่เกษตรกรได้อย่างจำกัด

2. จากการศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลพบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจที่ศูนย์ฯ มีการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการแก่เกษตรกรในระดับมาก แต่เกษตรกรกลับมีความพึงพอใจต่อความน่าสนใจของจุดสาธิต ความรู้ทักษะวิชาการของคณะกรรมการ ความแม่นยำในวิชาการของวิทยากร อยู่ในระดับน้อยมีความพึงพอใจต่อความพึงพอใจต่อข้อมูลข่าวสารเอกสารเผยแพร่ความรู้ ความต้องการของเกษตรกรและทันต่อเหตุการณ์และเป็นปัจจุบันของข้อมูลข่าวสาร ความรู้ วิชาการความสะดวกสะอาดของที่ทำการศูนย์ฯ ความเหมาะสมของสถานที่ตั้งศูนย์ฯ น้อยที่สุดตามลำดับ โดยด้านสถานที่ที่จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามแนวนโยบายกรมส่งเสริมการเกษตรที่ว่าที่ทำการศูนย์ฯ จัดตั้งขึ้นเป็นเพียงศูนย์กลางของชุมชน มิใช่จัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่จึงใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ปกติจะขอใช้สถานที่ของ อบต. เป็นหลัก ซึ่งจะเป็นที่รวบรวม นำเสนอและบริการข้อมูล ตลอดจนใช้เป็นที่พักประชุม จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น แต่ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการขยายหน่วยงานมากยิ่งขึ้นทำให้อาคารที่ทำการไม่เพียงพอต่อการให้บริการ จึงไม่สามารถแบ่งพื้นที่ให้ศูนย์ฯ ดำเนินงานในพื้นที่ อบต. ได้ ดังนั้นศูนย์ฯ จึงต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาเรื่องอาคารสถานที่ให้ดียิ่งขึ้นเพื่อรองรับการให้บริการแก่เกษตรกรต่อไป

ด้านบุคลากรและการให้บริการ พบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจในด้านทักษะสื่อสารของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ (พูดชัดเจน สื่อสารเข้าใจ) ในระดับมาก มีความพึงพอใจในความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการผู้ให้บริการ ความกระตือรือร้นเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความมีน้ำใจเอื้ออารีของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการ ความสุภาพของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่ให้บริการงานศูนย์ฯ บุคลิกความน่าเชื่อถือความรู้ความสามารถเหมาะกับการเป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี ความรวดเร็วในการให้บริการของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการ ความเหมาะสมในการแต่งกายของเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการ ตามลำดับจากคู่มือแนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลของกรมส่งเสริมการเกษตร (2543) จะเห็นได้ว่าคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ จะประกอบด้วยตัวแทนของชุมชน ตัวแทนกลุ่มจากสาขาอาชีพต่างๆ ตัวแทนอบต. และตัวแทนหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลทำหน้าที่เป็นเลขานุการ ความสำคัญของ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ก็คือ การร่วมกับเกษตรกรในชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และบริหารจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรงบประมาณ และโครงการต่างๆ จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นมีส่วนส่งเสริมทำให้เจ้าหน้าที่และบุคลากรที่

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ให้บริการมีทักษะการสื่อสารพูดชัดเจน มีการสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีความซื่อสัตย์สุจริต กระตือรือร้นและเอาใจใส่ต่อเกษตรกร มีน้ำใจมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือและมีความรู้ความสามารถในการให้บริการ

จากการศึกษาพบว่าปัญหาในการจัดกิจกรรมและโครงการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของบุคลากรไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติทำให้ไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำศูนย์และจุดสาธิตเพื่อคอยให้บริการแก่เกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพงษ์ศักดิ์ อังกลีสิทธิ์และคณะ(2546) ได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องการยอมรับและรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและเกษตรกร พบว่าการจัดตั้งจุดสาธิต เมื่อมีการจัดตั้งให้แล้วก็ไม่มีการติดตามผลโดยบางแห่งเจ้าหน้าที่ไม่เคยเข้าไปในแปลงสาธิตมา 1-2 ปีแล้ว การที่จะให้จุดสาธิตมีประโยชน์นั้นควรจะมีการติดตามการดำเนินงานและให้การสนับสนุน จึงจะเกิดประโยชน์มากขึ้นกว่าเดิม นอกจากนั้นปัญหาที่สำคัญคืองบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมของศูนย์ทำให้การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ไม่ต่อเนื่องและไม่สามารถต่อยอดกิจกรรมได้ เกษตรกรจึงเกิดความเข้าใจว่าเจ้าหน้าที่ละเลखการปฏิบัติงานเกิดการต่อต้านไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่ การดำเนินการควรแนะนำทำความเข้าใจแก่เกษตรกรให้มากขึ้น เพื่อทราบปัญหาร่วมกันและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทุกด้านและให้เกิดความรู้และนำไปสู่การปฏิบัติในการดำเนินงานให้เกิดผลสำเร็จ สอดคล้องกับ Boyle (1978) อ้างใน รัตน์ะ สวัสดิ์(2551:60) เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเร่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงและลดการต่อต้าน จากปัญหาดังกล่าวจึงควรมีการแก้ปัญหาด้านอาคารสถานที่ให้เพียงพอสะดวกสะอาดต่อการให้บริการ ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์และออกให้บริการแก่เกษตรกรตามหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล ใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามามีส่วนช่วยในการสืบค้นข้อมูลข่าวสารวิชาการ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพงษ์ศักดิ์ อังกลีสิทธิ์และคณะ(2546) ได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง การยอมรับและรูปแบบที่เหมาะสม ในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล และเกษตรกรพบว่า การจัดตั้งจุดสาธิตเมื่อมีการจัดตั้งให้แล้วก็ไม่มีการติดตามผลโดยบางแห่ง เจ้าหน้าที่ไม่เคยเข้าไปในแปลงสาธิตมา 1-2 ปีแล้ว การที่จะให้จุดสาธิตมีประโยชน์นั้น ควรจะมีการติดตามการดำเนินงานและให้การสนับสนุน จึงจะเกิดประโยชน์มากขึ้นกว่าเดิมด้านการให้บริการงานศูนย์ฯ ควรจัดแปลงสาธิตเพิ่มให้มากขึ้นและมีพืชที่หลากหลายและมีสาธิตวิธีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อถ่ายทอดวิชาการและเทคนิคที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับกรมส่งเสริมการเกษตร(2542) ที่ได้สรุปผลการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนำร่องปี 2542 ทั่วประเทศจำนวน 76 ศูนย์ พบว่า ร้อยละ 65 ยังไม่พัฒนาจุดสาธิตให้มีความพร้อมเนื่องจากส่วนใหญ่จุดสาธิตเป็นแบบต่อยอดจากของเดิม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จากการศึกษาระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์และระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ควรมีการปรับปรุงเพิ่มปริมาณและมีพื้นที่พืชที่หลากหลายในแปลงสาธิตให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร มีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่องให้กับเกษตรกร ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ให้บริการแก่เกษตรกรที่อยู่ห่างไกลและการเดินทางลำบากและให้อาสาสมัครเกษตร อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน หรือเกษตรกรหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการให้บริการเกษตรกร ควรมีการปรับปรุงเรื่องสถานที่และการบริการข้อมูลข่าวสาร อาจมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการบริการข้อมูล

2. ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จากการศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ควรมีวิธีการสื่อสารที่ชัดเจนและเข้าใจง่ายและมีความรู้ถูกต้องแม่นยำ ควรมีการแต่งกายที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่

3. ข้อเสนอแนะแก่เกษตรกรจากการศึกษาระดับการเข้าร่วมกิจกรรมของเกษตรกร เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลด้านการเกษตร ข้อมูลภัยธรรมชาติและมีส่วนร่วมในเวทีการจัดทำแผนพัฒนาของหมู่บ้าน

4. ข้อเสนอแนะต่อกรมส่งเสริมการเกษตร จากการศึกษาระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับประโยชน์ระดับความน่าสนใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมของศูนย์ฯ ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่ใช้บริการศูนย์ฯ ควรประชาสัมพันธ์งานศูนย์ฯ ผ่านสื่อต่างๆ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของศูนย์ฯ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องต่อไปนี้

1. ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาสำหรับเจ้าหน้าที่ในการให้บริการเกษตรกร

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้จุดสาธิตในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้จุดสาธิตในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเพื่อให้เกษตรกรเข้าใจและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ฯ

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

5. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยปัญหาและแนวทางที่ส่งผลต่อการใช้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร.2543.คู่มือแนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล.
 กรมส่งเสริมการเกษตร : กรุงเทพมหานคร.
- ณรงค์ งามสูตร.2537.ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อวิธีการสื่อสารในงานส่งเสริมจังหวัดกำแพงเพชร.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต(เกษตรศาสตร์)สาขาส่งเสริมการเกษตร.บัณฑิตวิทยาลัย
 สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- เทพพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ.2539. พฤติกรรมองค์กร.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- นันทา บุรณธรณ์ รัชนี เหล่าโนนศรี อรุณี สุขน่วม และชาดิชย ศิริพันธ์.2543.การประเมินความคิดเห็นของ
 เกษตรอำเภอและผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลศูนย์นำร่องปี 2542
 และปี 2543 ที่มีต่อเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง ผู้รับผิดชอบประจำทีมจังหวัด(ทีม 3 คน).ฝ่ายติดตามและ
 ประเมินผล กองแผนงาน กรมส่งเสริมการเกษตร.
- บัณฑิต เฝ้าวัฒนา.2548.การประเมินผลการฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอด
 เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในภาคเหนือ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.ภาคพายัพ
 เชียงใหม่
- ปภาวดี ดุลยจินดา.2535. พฤติกรรมของมนุษย์ในองค์กร .กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
 ประกฤต จันทน์เกษร.2548.บทบาทหน้าที่ของวิทยากรในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ของตำบลนำร่อง
 และตำบลหลักในเขตภาคเหนือ.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.เชียงใหม่
- พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์และคณะ.2546.การยอมรับและรูปแบบที่เหมาะสม ในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของ
 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล.
- รัตนะ สวัสดิ์.2549.แผนพัฒนาเกษตรประจำตำบล.สำนักงานเกษตรอำเภอบางน้ำเปรี้ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา
- สมยศ นาวิการ.2533.การบริหารเพื่อความเป็นเลิศ.กรุงเทพมหานคร:บรรณากิจ.
- สุวรรณ สร้อยเกียรติ.2548.ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอด
 เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคลองอุดมชลจร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.สำนักงานการวิจัย
 แห่งชาติ.
- อมรลักษณ์ ปรีชาหาญ.2533. ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อบทบาทของสหกรณ์สารกิจจำกัด.
 วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์.สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้
 เชียงใหม่.